

Ungdom og språk

Av Gunnstein Akselberg

På TEIN-konferansen 2000, som vart halden 29. september – søndag 1. oktober på Solstrand Fjordhotel, Os ved Bergen, var hovudtemaet *Ungdom og språk*. Kvar haust held prosjektet *Talemålsendring i Noreg* (TEIN) ein konferanse for hovudfagsstudentar, stipendiatar og vitenskapleg tilsette som er knytte til prosjektet. Til konferansen hausten 2000 hadde vi invitert ein av dei fremste forskarane som arbeider med språkutjamning, språkleg, regionalisering og ungdoms-språk i Europa, professor Jenny Cheshire ved Queen Mary and Westfield College, University of London. Dei fleste som hadde innlegg førelas om temaet ungdom og språk eller om tema der ungdom og språk spelar ei sentral rolle. Elles vart det halde innlegg om viktige problemstillingar i nyare sosiolingvistikk og dialektologi.

Jenny Cheshire tek føre seg det engelske språket og ungdomen i *Global English, local English and youth identities in England and Europe*. Ho fokuserer både på det engelske språket til dei monolingvale språkbrukarane i England og på det engelske språket som bilingvale og multilingvale språkbrukarar på det europeiske kontinentet nyttar. Det vert særleg lagt vekt på språkbrukarens identitet og val av språkleg norm. Cheshire viser korleis talemålsutviklinga i England vik av frå standardnormene, korleis slike former spreier seg mellom ungdomen, og korleis dei språklege formene er knytte til ungdomen sin sosiale identitet. Cheshire byggjer på forskingsresultata frå det engelske *Dialect Levelling Project* som har granska talemålet i dei tre byane Milton Keynes, Reading og Hull. Granskinga viser at det i

Målbryting 5 (2001): 5–8

<https://doi.org/10.7557/17.4741>

CC BY 4.0

England no finn stad ei talespråkleg polarisering, med tendens til stadardisering langs sosiale klasseskilje. I denne samanhengen diskuterer Cheshire òg om vi kan snakka om eit eige ungdomsspråk på tvers av dei nasjonalspråklege grensene – av di det synes å utvikla seg fleire språklege særtrekk i ungdomen sitt språk innom dei nasjonale språka i Europa. Det andre hovudemnet til Cheshire er samanhengen mellom språkleg kompetanse i andre europeiske språk enn sitt eige morsmål og ungdomen sin europeiske og nasjonale identitet. Det vert hevda, med bakgrunn i ferske granskingar, at det å kjenna seg som europear ikkje nødvendigvis er knytt til kompetanse i andre europeiske språk, og ho legg vekt på at det er råd å uttrykkja ulike aspekt ved identiteten i kva for språk som helst.

I '*Personlegdomen*' som bakgrunnsvariabel i sosiolingvistikken framhevar Martin Skjeggeland 'personlegdomen' som sosial variabel i sosiolingvistikken. I ei gransking av talemålet til ungdomen i Kvinesdal, der Skjeggeland særleg har vore oppteken av tilhøvet mellom by og land, oppdaga han at det fanst to 'mennesketypar' mellom informantane, nemleg ein *homo staticus* og ein *homo dynamicus*. *Homo staticus* held seg med dei tidlegare venene sine og familien, er knytt til lokalmiljøet og vil slå seg til i heimbygda. *Homo dynamicus* søkjer derimot nye vener, dyrkar 'utelivet', er ikkje så sterkt knytt til familien og vil gjerne etablere seg utanfor bygda. Granskinga viser at det er nær samheng mellom 'mennesketype' og språk: *homo staticus* nyttar ein større prosent tradisjonelle språkformer (59,5 %) enn *homo dynamicus* (37,2 %).

Norske 'landsdelar' og norsk målføreinndeling – spesielt om Sørlandet og 'sørlandsk' er ei problematisering av tilhøvet mellom den geografiske inndelinga av Noreg i landsdelar og den dialektologiske inndelinga i målføreområde. Arne Torp går gjennom ulike inndelingar i lendsdelar (to-, tre- og femdelingar) og ulike målføreinndelingar (to- og firedelingar), og diskuterer desse i høve til kvarandre med særleg vekt på dialektologiske prototypar. Torp er spesielt oppteken av tilhøvet mellom Sørlandet og 'sørlandsk', og han skisserer nokre framtidsscenario for komande målføreinndeling.

I *Aldersavgrensing og ungdom som språkendringsagentar* diskuterer Unn Røyneland fenomenet 'age grading', 'aldersavgrensing', og

korleis aldersavgrensing verkar inn på ulike typar innovasjonar. Ho argumenterer for at problemet med aldersavgrensing i synkrone generasjonsstudiar er større når det gjeld innovasjonar som først og fremst er språkinternt motiverte, enn ved innovasjonar som primært er motiverte språkeksternt. Ho meiner at spørsmålet om aldersavgrensing i prinsippet alltid vil vera eit potensielt problem i synkrone generasjonsstudiar, men ho meiner å visa at det er vektige grunnar til å tru at aldersavgrensing er eit mykje *mindre* metodisk problem når det gjeld studiet av kontaktinnovasjonar, og dermed synkrone generasjonsstudiar av dialektnivellering, enn når det gjeld studiet av andre typar innovasjonar.

Magnhild Selås diskuterer i *Beskrive, forklare eller forstå i sociolingvistikken* dei mykje omdiskuterte termene *beskriving, forklaring* og *forståing* i høve til språkleg innovasjon, spreiring, variasjon og endring – i ljøs av målsettinga for disiplinen sociolingvistik. Men grunnlag i sitt eige doktorgradsprosjekt om talemåls-tilhøve på Agder, meiner Selås at det ser det ut til at forklaringar med eksplanans henta utanfor språket og i den menneskelege språkevna, er best eigna til å forklara spreiring og variasjon. For-klaringar med utgangspunkt i t.d. den menneskelege språkevna eller i fysiologiske faktorar i taleorgana kan forklara korleis innovasjon *kunne* finna stad, men ikkje kvifor den faktisk gjer det. Ein kom-binasjon av internspråkelege og språkeksterne forklaringsfaktorar vil dermed gje innsikt både i føresetnadene for at innovasjonen kunne finna stad, og for spreiring. Ulike forklaringar vil då inngå i ei for-ståing av omgrepet språkendring.

Randi Benedikte Brodersen studerer i *Sproglig adfærd og identitetsopfattelser blandt danskere i Norge* korleis danskar i Noreg opplever språksituasjonen som nordiske 'innvadrarar', kva for språkleg praksis dei har, kva for språkelege strategiar dei legg vekt på, og kva for mål dei har for sin eigen språkpraksis. Studiet fokuserer på samanhengen mellom identitet, språkleg praksis og språkleg strategi. Brodersen trekkjer fram saliente trekk ved informantane sitt talespråk og legg stor vekt på deira oppleving av språksituasjonen.

I *Åsdølmålet 90 år etter Didrik Arup Seip. Noen refleksjoner omkring det å sammenlikne to synkrone dialektstudier* argumenterer Silje

Johannessen for at det er vitskapleg forsvarleg å samanlikna ei talemålsgransking som vart gjennomført i 1910/11 med ei talemålsgransking av i dag – trass i at dei metodisk sett svært ulike.

Ann Kjersti Holland viser i *Hedmarksdialekten i dag. En undersøkelse av språket til 12 ungdommer fra bygd og by på Hedmarken* korleis ungdomen frå Hamar har eit talemål som ligg nær opp til Oslo-varianten, og korleis ungdomen frå landsbygda både har trekk frå Hamar-varianten og frå den tradisjonelle Hedmarks-dialekten. Blandingsspråk vert av begge ungdomsgruppene oppfatta negativt, noko som tyder på at utviklinga vil gå i 'tradisjonell' lei av di dei kjem til å velja ein tradisjonell hedmarksdialekt eller ein såkalla Oslo-dialekt.

For Elin Broberg er temaet den språklege endringa som består i at ein i store delar av Aust-Agder ikkje lenger skil mellom subjektsforma og den avhengige forma i 2. person eintal av personleg pronomen. I dette området er det no vanleg å nytta subjektsforma *du* også som avhengig form. I *Litt om sammenfall av kasus i 2. person entall av personlig pronomen i Aust-Agder* gjer Broberg greie for eiga gransking av dette fenomenet i Aust-Agder, ei gransking som viser at utbreiinga er knytt til dei sørlege og austlege kommunane i fylket. Utanfor dette området er fenomenet knapt nok registrert. Broberg diskuterer også alderen på fenomenet, det geografisk opphavet og den folkelingvistiske haldninga.

Reidar Ågedal viser i *Konsmo – Ei bygd mellom kyst og innland. Rapport frå ei gransking av ungdomsspråket – refleksjonar kring språknormomgrepet* korleis ungdomen i bygda kan plassert i tre kategoriar etter kva for talespråkleg strategi dei nyttar: 'dei moderniserte konservative', 'dei sentrumsorienterte' og 'dei kystmålsnære'. Dei moderniserte konservative ligg nærast det tradisjonelle målet, dei kystmålsnære ligg lengst unna det gamle konsmomålet, og dei sentrumsnære representerer eit mål som ligg ein stad midt mellom desse to strategiane.

I *Gjerstadungdommens gjerstadmål* viser Kjersti Vevstad at gjerstadmålet ikkje synest å bli påverka av kva for skriftleg målform dei unge nyttar, men at det derimot finst ein samanheng mellom bruk av tradisjonell dialekt og graden av tilknytning til lokalsamfunnet.